

Töredékek az ünnepről

MOHAY TAMÁS

Született 1959-ben Budapesten. Az ELTÉ-n szerzett diplomát néprajzból és szociológiából 1983-ban, jelenleg ugyanott a Tárgyi Néprajzi Tanszéken docens, tanszékvezető. A paraszti gazdálkodással, vallásossággal foglalkozik. Legutóbbi írását 1994. 12. számunkban közöltük.

Az egyéves gyerek születésnapját szülei, nagyszülei, testvérei ünneplik meg, ő maga még nem vesz részt benne. A kétévesnek már felragyog a szeme, amikor meggyújtjuk előtte a torta gyertyáját. A hároméves örömmel bontja ki ajándékát. A négyéves repesve várja az angyalt karácsonykor, reménykedik, hogy megkapja, amit szeretne, az ötéves pedig rajzol, hogy anyja-apja-nagyszülei születésnapjára örömet szerezzen. Amikor hatéves kisfiunknak megmondtuk, hogy meghalt a Papapa, egészen komolyan ezt felelte: akkor most Jézusnál van, *ezt ünnepeljük meg*. Mintha csak a születésnapja lenne: akaratlanul is vigasztaló szó volt ez a szomorúságban. Gyermekeink az őket körülvevő világ felnőtteitől tanulnak meg ünnepelni, mi pedig sokat kapunk tőlük a saját ünnepeink során: ártatlan odaadást, teljes hitet, reményt és szeretetet.

* * *

Mindnyájunkba bele van oltva az ünneplés képessége? Vagy teljesen „tisztá lappal” jövünk világra, s csak a tanult formákat vesszük át, tanult tartalmakkal, elsajátítva mindazt, ami ünnepi? Valószínű, hogy mind a kettő igaz, nem zárják ki egymást. Alighanem a nyelvi készségeinkhez hasonlíthat ünneplési képességünk is: ahogy nem „tudunk” beszélt nyelvet használni újszülött korunkban, ám képesek vagyunk rá, hogy bármelyiket anyanyelvünként megtanuljunk, hasonlóképp a teremtéssel van belénk oltva, hogy érzékenyek legyünk mindarra, amit az ünnep hordoz, amibe az ünnep beemel. Ez az érzékenység még „fedetlenebb” a gyermekben, aki még képes rá, hogy öntudatlanul ugyan, de teljesen átadja magát az örömnak, s ezzel a felnőttet is magával ragadja. Sok ünnepünk lenne szegényebb gyermekeink nélkül — mégis milyen sokszor vannak a gyermekek kifosztva ünnepeikből. Minden ismert kultúra — a messzi múltakban éppúgy, mint a tér sokféleségében — a maga módján megtanítja felnövekvő tagjait ünnepelni. Minden ismert kultúra tud arról, hogy az ünnepek az emberi élet szerves részei azáltal, hogy az ember figyelmét fölfelé irányozzák, az ég felé; oda, ahová a fák, a hegyek és a templomok is mutatnak.

* * *

Figyelmesen megnézünk egy bontakozó rügyet tavasszal, és napról napra követjük, amint a levél kiszabadul burkából. Együtt örülünk gyerekeinkkel, mikor a babszem kicsírázik, vagy

amikor a gesztenyéből először a lefelé, majd a felfelé irányuló csírák előbújnak. Bizonyos, hogy az ünnepek egyik forrásvidéke egy új élet születése fölött érzett közös örömnünk. Elmúlt a születés előtti aggodalom, még nem hatalmasodik el a félelem, hogy a bontakozó életnek baja eshet, noha persze tudunk erről is. Az új élet reménység, akár növényé, akár állaté, akár emberé, legfőképp, ha a saját gyermekünké. Magában hordja annak reményét, hogy van folytatás, hogy győzhetünk az elmúlás fölött. Kínában évezredek óta megünnepelték tavasszal a virágok ünnepét, s Hangcsouban például ilyenkor az emberek a városfalakon kívüli kertekbe mentek ki, hogy megcsodálják a ritka virágokat és a fákat. Ugyanakkor a város legnagyobb taoista templomában Lao-ce születésnapját ünnepelték meg, ezernyi tarka lámpást gyűjtve a tiszteletére. Japánban a cseresznyefa-virágzás maradt máig ilyen nagy közös örömnünnep. Ahol az emberek földet művelnek, ott ősidők óta mindenféle ünnepek veszik körül az új termés betakarítását, s ezek az aratási ünnepek egy közösség biztonságérzetét az égieknek hálálják meg. A természettől való eltávolodással, a közösségeket népekké formáló élmények hatása alatt azután az ilyesfajta ünnepek átértelmeződnek, s a szabadulás, a szövetségkötés, az országalapítás, a feltámadás kerül középpontjukba.

* * *

Szívesen emlékezünk a reményteli kezdetekre saját életünkben éppúgy, mint szűkebb vagy tágabb közösségben. Felidézzük örömnünket és reményeinket, új erőt merítünk belőlük a folytatáshoz. Virágot adunk egymásnak a születésnapokon, és visszaemlékszünk a honfoglalókra, akik országot alapítottak. A múltó-forgó időt évkezdetekkel tagoljuk, amit a legtöbb kultúrában megünnepelnek, bármikor is essék, hiszen ebben valamiképp a legelső kezdetre, a teremtésre emlékezünk. Kerek évfordulókon emléktáblák kerülnek iskolák falára, jeles tudósok hatvanadik, hetvenedik születésnapjára a tisztelők tanulmányköteteket szerkesztenek. Hálát adunk, hogy eljutottunk idáig, és bizakodva nézünk előre. Az élet nagy fordulóinak, az „átmenet rítusainak” ünnepei, születés-házasság-halál, beavatások: egyszerre tekintenek a múltba és a jövőbe. Az ünnep újra jelenvalóvá teszi a kezdeteket, s ezzel a jövő felé is kitágítja szemhatárunkat. Hány és hány emlékezetes kezdet kísér el életutunkon, amikor reményteli közös örömet éltünk át valakivel. Megünnepeljük első találkozásunkat életünk párjával, azt, hogy egymásba szerettünk, és közös életünk gazdagodásának megannyi más kezdőpontját. Megünnepeljük esküvőnk napját, amikor örök igent mondtunk egymásnak. Ünneppé tehetjük keresztelésünk, elsőáldozásunk, bérmlásunk napját is, vagy azt, amikor megtérésben először vagy újra igent mondtunk az Uristen szeretetére. Mindezzel a monoton időnek szabunk határokat, le-

lassítjuk egyhangú zakatolását, és a feltámadás reményében erősítjük meg egymást.

Megemlékezünk halottainkról, akiket elvesztettünk, akik hiányzanak, akiket szerettünk, és emléküket átadjuk azoknak, akik talán nem is ismerték őket. Amíg élnek a Papapa gyermekei, addig ünnep marad az ő születésnapja és halála napja is. Megemlékezünk azokról a halottakról is, akiket nem ismerhettünk, akik nem azzal a személyességgel hiányzanak, amivel családtagjaink, ismerőseink: a szentekről, országunk és nemzetünk kiemelkedő alakjairól, akiknek élete példaként áll előttünk. A sírokra virágot teszünk, gyertyát gyújtunk: nagyon hasonlóan ahhoz, ahogy gyermekeink és egymás születésnapján a körülült asztalra. Még akik nem tudnak hinni a feltámadásban, azok is megteszik ezeket, mintegy a „külsőségekkel” kifejezést adva egy nagyon mélyen meghúzódó közös emberi meggyőződésnek. A szentekről haláluk napján emlékezünk meg. Akkoriban, amikor a vértanúk tisztelete kialakult, az ősegyház a pogánynak tartott születésnap-ünnepeltől akart ily módon is eltávolodni, az „égi születésnap” időpontját állítva a liturgikus tisztelet középpontjába. Ezért nem ünnepelték meg az első három században a karácsonyt, csak a negyedik századtól fogva, amikor liturgikus formában is ellene kellett szegülni a keleti eredetű Nap-kultuszoknak és az ariánusok befolyásának.

Az ünnep: találkozás a Szenttel, kilépés a profán világból. Szent és profán között a határt a legtöbb nép ismeri és tiszteletben tartja. Tudunk szent terekről: hegyekről, amelyek az éggel érintkeznek, ahol Isten megjelent, ahol csodák történtek, amit nem önt el az özönvíz, ahol kedves a bemutatott áldozat, ahol megszületett a törvény, ahol jelek tűntek fel az égen, ahol az istenek laknak; völgyekről, ahol gyógyító források fakadnak, ahol remeték húzódtak meg imádságban, sziklákról, fákról, ligetekről, ahol nem történhetnek profán cselekedetek. A szent helyek sokfelé egyúttal a „világ közepe” is, ahol az égig érő világfa áll, ahol megnyílik a föld és le lehet szállni az alvilágba. Megannyi zarándokhely: vonzásukat nem lehet megmagyarázni semmilyen „gazdasági” vagy „uralmi” érdekekkel. Ismerjük a tisztaságnak és a megtisztulásnak kitüntetett jelentőségét: ez teszi alkalmassá a hétköznapiakban elhasználódott embert nemcsak fizikailag, hanem belsőleg is, hogy beléphessen e szent terekbe. „Vedd le saruidat”, mondja az Úr Mózesnek az égő csipkebokorból. Aki visszatér a szent térből, a zarándoklatról, maga is tisztább lesz, hatással az otthon maradottakra. A gyimesi csángók egy része több napig

gyalogol, mire Csiksomlyóra érnek Máriához. Hazaérve az úton elébük menve fogadják őket az otthoniak: énekelnek, imádkoznak, virágszirmot szórnak az érkezők lába elé, és a találkozás pillanataiban alig van szem, mely szárazon maradhat. A kegyhelyről vitt zöld ágak, a somlyói Mária-szobor talpához simított, és ezáltal megszentelő erővel áthatott hétköznapi tárgyak (kendők, rózsafüzérek, de táskák, kalapok is) térben is kiterjesztik a szent hatóságát mindazokra, akik hittel fogadják az érkezőket.

* * *

A szent helyeken az idő is megszentelődik, s az ünnep: szent idő, egyúttal a szent szó és a szent cselekmények ideje. Eliade mondja, hogy a szent idő ciklikus, körkörös, ahol időről időre, az év ritmusában és az ünnepek rendjében megelevenedik és visszatér az ősi kezdet, a teremtés ideje. Ezért a mítoszok nem beszélhetők el tetszés szerinti időben, hanem csak a rítusokban különösen gazdag időszakokban, a vallási ünnepek idején. A vallásos ember kiemelkedik a hétköznapi történeti időből, mintegy kétféle időben él. A történeti idő voltaképp a maga egészében azáltal szentelődött meg, hogy az Ige testté lett, és nem egy mitikus kezdetben, hanem a saját emberi időnkben emberként közénk született. Imádságaink, liturgiánk nemes formái az Ő időbeli jelenlétét valósítják meg újra meg újra, miközben eszkatologikus távlatot nyitnak elénk. Ezért nem sajnáljuk az időt az ünnepre, amíg az szerves része világunknak, és viszont: kezdjük sajnálni az ünnepekre fordított, fordítható időt akkor, amikor világunk újra meg újra kizökken égre nyílásából, és csak a pusztta földet látja maga körül. Milyen sokszor sietjük el ünnepeinket, nem szánunk elég időt az előkészületekre, idegenkedünk az időigényesebb liturgikus formáktól mondván, elég a „lényegen” ott lenni. Közben épp a megcélzott „lényeg” siklik ki a kezeink közül, mert nem adtuk át magunkat neki teljesen, hogy betölthessen minket.

Magyar nyelvünkben az *ünnep* szó maga is kifejezi a szenttel való szoros kapcsolatot: az elhomályosult összetett szó valamikor „id+nap” volt, aminek első tagja, az „id” vagy „üd” egy ősi (kikövetkeztetett) magyar, talán valamelyik török nyelvből származó szó, amelynek értelme: „szent”, valamint „magasztos, boldog”. *Üdnap* alakban még 1816-ból is van rá adat. Ugyanez az előtag rejtőzik az *egyház* (ugyancsak egykori összetett) szóban: „szent ház”, előbb mint épület, majd mint intézmény is. Lehetséges, hogy ugyanerre a gyökere megy vissza az *üde*, az *üdül*, az *üdv* szó is, valamint az *ül* szó a „megül, ünnepet megtart, megszentel” értelemben is.

Ami a szent helyeken és szent időkben történik, az a zárándokok révén ugyan részben átélhető távolabb is; a *jelenlét* mégis nagyon fontos minden ünnepen. Ünnepe ott van, ahova jó szívvel magunk megyünk oda. Szentmisét, ünnepi megemlékezést, felvoulást lehet televízió keresztül követni, de részt venni rajta nemigen. Vanier mondja, hogy éppen ez az egyik legfőbb különbség az ünnep és a látványosság között: utóbbinak csak nézői vagyunk, előbbinek aktív résztvevői, részesei. Zelnik József szerint azért érdemes egyáltalán folklór fesztiválokat rendezni, hogy az előadások után esélye legyen azoknak a pillanatoknak, amikor a nézők és előadók egyszer csak résztvevőivé válnak egy közös táncnak, a ki-tud-többet-szebben virtuskodásának. Ugyanezt átéljük kórusfesztiválok résztvevői is, amikor a koncerteket követően az utcákon, templomokban csoportonként járva összetalálkoznak, és a zene nyelvén kötnek barátságokat egymással. A betlehemi pásztorok azonnal Jézushoz siettek, amikor születését az angyal hírül adta, nem elégedtek meg egy nagy örömtűzzel helyben, a nyáj mellett; a bölcsek sem otthon ünnepelték Urunk születését, hanem fáradtságot nem ismerve eljöttek, hogy hódoljanak neki.

Az ünneplés a szeretet örvendezése, mondja Aranyszájú Szent János. Egymást szerető emberek tudnak együtt örvendezni. Együtt örvendező és ünneplő emberek között, mint rügyből a levél és a virág, kibontakozik a szeretet. Ilyenkor születhet meg az egymás iránti megkülönböztetett figyelem és egymás maradéktalan elfogadása. A régi római időkben arról vették észre, hogy vásárnap a keresztényeknek ünnepük van, hogy látható volt közös örvendezésük (meg is gyanúsították őket napimádással), mondja Radó Polikárp. Kivételes alkalmak ezek, akkor is váratlanok, ha kitartóan várunk és gonddal készülünk rájuk. „Addig ünnep az ünnep, amíg váratlan és kivételes tud lenni, amíg átéljük azt, hogy az élet bősége és teljessége valósulhat meg benne.” „Az ünnepeket nem lehet kitalálni, az ünnepet csak *kapni* lehet, ahogy a csillagképeket is kaptuk a teremtés kezéből”, mondja Pilinszky János. Az ünnepben megnyílunk egymás felé, merünk önmagunk lenni és merjük magunkat adni, inkább, mint hogy kapni akarjunk. Éppen eközben kapjuk a legtöbbet. Megdermed ott az ünneplés, ahol az emberek lezárják magukat egymás előtt: nincs köztük egymáshoz, félnek, közömbösek, szemük nem csillog, fásultak. Megszokásból? Csalódottságból? Reménytelenségből? Vagy azért, mert csak „kitalált” ünnep résztvevői?

Az ünnepen a szenten keresztül a találkozás örömét éljük meg egymással. Amikor Jézus két tanítványa az ünnep *után* Emmauszba indult, levertek voltak, mert csatlakoztak reményeikben. Útközben találtak egy idegennel, akinek szavaira lángolni kezdett a szívük, de ezt szinte még maguknak sem merték bevallani; a faluba érve csak annyit kértek, hogy maradjon még velük, mert már esteledik, és lemenőben a nap. Csak a kenyértörésben, az ajándékozás, a közös étkezés mozdulatában ismerték fel, kivel is találtak. Attól kezdve nem volt nyugtuk, amíg a találkozás és a felismerés öröme meg nem osztható társaikkal. Talán ebben a diadalmas ráismerésben lehet a szentmise gyökere, ez adott egyszeriben valódi értelmet Jézus meghagyásának: ezt cselekedjétek az én emlékezetemre. Az ünnepi találkozás közösség nélkül elképzelhetetlen. Az az idegen nem idegeneknek jelent meg az emmauszi úton, hanem a saját tanítványainak. Az ünnepi találkozás nem valósul meg bárkivel vagy „mindenkivel”, mert a közösség természetes módon von határokat maga köré saját léte védelmében. Mindnyájan átéljük azt a feszélyezettséget, amikor valaki oda nem illő volt körünkben egy-egy ünnepen — s vele esetleg egyúttal azt a lelkifurdalást is, hogy milyen nehéz befogadni valakit saját ünneplő közösségünkbe. S ha mégis meg tudtuk tenni tiszta szívvel, új örömet kaphatott befogadó és befogadott egyaránt.

* * *

Milyen nehéz közösen ünnepelni akkor, ha az emberek vagy csoportjaik között felmagasodó falak vannak, amelyek nem engedik őket, minket megnyílni, egymást megszólítani. Ünnepen nem szégyelljük egymás előtt érzelmeinket, akár lelkesedésünket, akár elszántságunkat. Nem a tömegek fanatizálásának alkalmaira gondolok, hanem azokra a felemelő pillanatokra, amikor az ünnep során össze tudunk nézni, és közösen merítünk erőt a közös (ünnep utáni, hétköznapi) cselekvéshez. Amikor észrevesszük a mellettünk állón, hogy segítségre van szüksége, és meg merjük neki adni, vagy ha mi vagyunk rászorulva, el tudjuk fogadni. Milyen nagy akadálya az igazi ünneplésnek az egység hiánya: amikor tudjuk, hogy ugyanazt ugyanakkor mások másképpen ünneplik, abban a biztos tudatban, hogy az övék az egyetlen, az igazi, a kizárólagos.

* * *

Az ünnep békét hoz és békét teremt szívünkben. Az egykori rituális tisztálkodás kötelezettsége helyébe az a felismerés lépett, hogy megbocsátás nélkül vajmi nehéz tiszta szívvel az Úristen elé lépni. Az ünnep bocsánatkéréssel kezdődik és hálaadással teljeseedik ki, mondja Vanier a közösségben megélt szentmiseáldozatról. A második században keletkezett Didakhéban többek között ez

áll a vasárnapról: „Az Úr napján gyűljetek egybe, törjétek meg a kenyeret és adjatok hálát, előtte tegyetek bűnvallomást, hogy tiszta legyen áldozatotok” (XIV. 1.). Jézus pedig a *Hegyi beszédben* figyelmeztet: „Ha tehát ajándékot akarsz az oltáron felajánlani, s ott eszedbe jut, hogy embertársadnak valami panasa van ellened, hagyd ott ajándékodat az oltár előtt, s menj, előbb békülj ki embertársaddal, aztán térj vissza és ajánld fel ajándékodat” (Mt 5, 23-24). Komolyan vesszük-e ezt a felszólítást? Avagy rejtett szemrehányásainkat, békétlenségünket, mások iránti lebecsülésünket abban a házban tartjuk meg (és alkalmasint adunk nekik kifejezést akár ünneprontás árán is), hogy reális emberismeretünk van, nem lehetünk meg anélkül, hogy kiről-kiről ne volna biztos ítéletünk, és enélkül nem igazodhatnánk el ebben az életben. Az Isten dicsősége és dicsőítése — az ünneplés — meg a jóakarató emberek békessége együtt hangzik fel az angyaloktól Karácsony éjszakáján.

Milyen sok közös vonást találunk az ünnepeket kísérő formákban; ebből is gondolhatjuk, hogy ezek nem pusztán formaságok, amiket minden további nélkül ki lehet iktatni. Az ember ősidők óta tüzet rak, fényt gyújt; az új tüzet Kínában éppúgy megünnepelik, mint Európa kereszténység előtti korában. Nagyszombat éjjel a katolikus templomokban az új tűzről meggyújtott gyertya előtt zendül fel az egyház húsvéti örömeke a feltámadt Krisztusról. Közösséget teremt és fejez ki minden ünnepélyes vonulás, a körmenet, ahol láthatóvá válik az a rend, aminek égi mása felé törekszünk. Zene szólal meg, amihez sokszor még különleges zajok is társulnak. A zenével együtt járó tánc helyenként extatikussá fokozódik, különösen ajzószerke használata esetén; mindez megint csak közösségteremtő erő, hogy az én máskor szilárdabb határai könnyebben átjárhatók legyenek. Az extázist a keresztény Európa, de más egyistenhitre épülő kultúrák is lassanként kiiktatták az ünnep „kellékei” közül, elismerve, hogy ez már nem egymáshoz és az Istenhez vezet az embereket, és komoly veszélyeket hordoz magában. Az ünnepi ruhák, a tisztaság, az erőpróbák, versenyek, a virág, a víz, az olaj, az illatos füst, sokféle a maszkok, álarcok, az ajándékok, kitüntetések: megannyi „kellék”, amelyek a körük sűrűsödött jelképi erőnél fogva kifejezik és megjelenítik egy-egy ünnep sajátos arculatát. „Emeljük fel szívünket”, mondjuk a szentmisében, és a formák, jelképek ebben segítenek.

Külön érdemes szólni az ünnephez kapcsolódó étkezésekről. Talán ez a legáltalánosabban emberi: a bőség, olykor a pazarlásig menő gazdagság az ételekben és az étkezés formáiban. A délke-

let-ázsiai bru törzsnél, amikor a gyógyító ember betegségdémont űz ki vagy áldozatot mutat be a szellemeknek, éppúgy elengedhetetlen lakomát ülni, mint a magyar parasztfaluban lakodalom vagy keresztelő alkalmával. Természetes ez, hiszen a szeretet, az öröm, a békesség, az odaadó figyelem és az átszellemült étkezés közti kapcsolat a csecsemőjét szoptató anya örök mozdulata révén eltéphetetlen. A böjtölés vagy a gyász ünnepeihez kapcsolódik (nagy-péntek), vagy *előkészület*, egyfajta megtisztulás az ünnep felszabadult és megszentelt idejére és annak étkezéseire. Így van ez még az iszlám szent böjti hónapjában, a Ramadanban is, amikor a szigorú böjt csak napkeltétől napnyugtáig tart, s ahogy besötétedik, szinte dőzsölés kezdődik a jó előre beszerzett készletekből. Az ősegyházban a vasárnapi böjtölés egyenesen eretnek szokásnak számított. Sokszor felemlgették, de itt is szükséges felidézni, hogy Jézus első csodája nem gyógyítás volt, hanem Kánában, ahol egy menyegzőn vett részt, a vizet változtatta borrá, hogy a vendégek tovább vigadhassanak. Más szóval nem „praktikus” cselekedet volt, hanem a bőség biztosítása egy család ünnepén. Bizonyos, hogy ez az eset előképe az utolsó vacsorának, ám önmagában is valóságos. Emlékezetes Jézusnak az a példabeszéde, amely a mennyek országát királyi menyegzőhöz hasonlítja (Mt 22,14), ahová a meghívottak nem jöttek el, sőt megölik a király szolgáit. Vanier ehhez hozzáteszi: „Nem szomorúságra vagyunk teremtve, hogy folyton csak dolgozzunk, a törvénynek engedelmeskedjünk és küzdjünk. Valamennyien menyegzős lakomára vagyunk hivatalosak. ... Ünnepeink apró visszfényei az örök ünnepnek — annak a menyegzős lakomának, amelyre mindnyájan hivatalosak vagyunk.”

* * *

Az ünnep: a világ és életünk középpontja felé mutat. A világ számtalan ünnepe, a legegyszerűbbektől a legbonyolultabbakig valószínűleg közös abban, hogy szerkezetében, külsőségeiben meg is jeleníti ennek a központnak valamilyen szimbólumát, s ezzel együtt mindazt, ami különböző távolságokra van tőle. Az ünnep hierarchikus szerkezetű évezredekén át; a szentek szentje, a frigsátor, a főpap, meg a templom kapujában áldozati galambokat árusító szegények egymással fel nem cserélhető és össze nem téveszthető módon szerveződnek rendbe. Ez a rend mindenkinek helyet biztosít, az adott helyen szerepet ad, amit csak az egészre és a központra tekintettel lehet, kell és érdemes betölteni. A rend persze csak akkor egész, ha a földön állva az égig ér fel. Hierarchiába szerveződnek egy-egy kultúrán belül maguk az ünnepek is; ennek egyik utolsó megjelenési formája a római kalendárium, ahol a főünnepektől a vasárnapokon át a szentek emléknapiig különböző rangú ünnepek kapnak helyet más-más liturgikus szó-

veggel, zsolozsmával, énekrenddel. A modern korban, a racionalitás és az egyéniség előtérbe kerülésével megerősödött a gyanakvás a központok köré rendezett hierarchiákkal szemben, és ezzel együtt alighanem végérvényesen megroppant a közösségi érzékenység azokkal a szimbólumrendszerekkel szemben is, amelyeket előző korok a világ sok pontján kiformaláltak. Ma már látjuk ennek a gyanakvásnak a hatását az ünnepek és az ünneplés rendjére, és azokat a torzszüleményeket is, amelyek az egyéniség mértéktelen előtérbe állításával rövid életű, de sokak életét annál inkább megkeserítő „ünnepek”-et kreáltak. Mindezzel szoros összefüggésben az ünnepek által összefogott közösségek egyre inkább a személyes, családi körökből kerülnek ki, és jelentősen meggyengültek azok, amelyek egy települést, egy várost, egy népet, vagy akár egy egyházközséget igazán össze tudnának fogni és meg tudnának mozgatni.

* * *

A nyolcvanas évek egy borongós novemberi estéjén, halottak napján falubeli szállásadóihoz ért haza egy néprajzkutató. A temetőben és a faluban halotti szokásokat figyelt meg és kérdezett, miközben sok olyasmit látott, aminek már korábban is tanúja lehetett. Amikor megérkezett, váratlan jelenet fogadta a félig nyitott ajtón keresztül: három asszony ült a szobában három, földre állított égő gyertya körül, fölöttük három kalap függött a mestergerendán. Amikor idő múltán, sok-sok tapintatos kérdezősködés után megérthette, mi is történik, szinte az egész század magyar történelme feltárult előtte a három kalap egykori tulajdonosainak létsorsán keresztül, akik közül egy sem természetes halállal halt meg. Kunt Ernő annak lehetett tanúja, hogyan ünnepelnek azok, akik olyasmit őriznek emlékezetükben, amiről „nem szabad” nyilvánosan beszélni, és arra figyelmeztetett, hogy egy nemzet sem bírja ki tartósan azt, ha a nyilvános és a nem nyilvános emlékezet ellentétbe kerül egymással. Mások ünnepeit nem mindig ilyen könnyű igazán megértenünk. Már annak is erős korlátai vannak (nyelv, bőrszín, életkor stb.), hogy hova társulhatunk „észrevétlen” idegenként a részvétel és a megfigyelés szándékával. Sok esetben éppen csak sejtelmünk lehet róla, mi is történik valójában, próbáljuk követni egy ismeretlen nyelv szavait (ami esetleg a szertartásban részt vevők számára is az ünnep alig megértett nyelve, mint sokfelé az örmény, az ósláv, a szír nyelvű keresztény liturgiákban) máskor még erre sem futja előzetes ismereteinkből. A felszínen meglátjuk az egzotikumot, esetleg látványos fényképeket, videofelvételeket is készíthetünk, és felébred kíváncsiságunk. Valószínű, hogy ha mélyebben érdeklődünk, megérthetjük a történéseket, még a szimbólumok tartalmát is le tudjuk valahogy fordítani a saját fogalmainkra. Erős a gyanúm, hogy ez

a megértés éppoly korlátozott, mint minden fordítás: ünnepeink talán éppen olyan erősen belénk ivódnak, mint anyanyelvünk, és éppen olyan erősen meghatározzák, mit és hogyan veszünk észre és észbe mások ünnepeiből. Mindez persze nem zárja ki teljes mértékben azt, hogy egy-egy ünnep túlnőjön eredeti keletkezési és hatókörén, ahogy az nagyon sokszor megtörtént akár a kereszténység történetében is.

* * *

Az ünnep: a hétköznapok moratóriuma, mondja Odo Marquard. Az ember él, és egyúttal távolságot is tart életétől; előbbi a hétköznapokban zajlik, utóbbi adja az ünnep létjogosultságát. Az ünnepen megállunk, megnyugszunk, örülünk és örömet szerzünk, kiengesztelődünk, megszentelődünk, és nem dolgozunk, ahogy a teremtéstörténet gyönyörű képében az Úristen is tette a hetedik napon. Gyerekeink mondják, hogy a menyorszámban mindig ünnepelni fogunk. Pilinszky Jánost idézve: „Az ember munkáját a bűnbeesés óta fáradtság és veríték kíséri. Nem a munka a büntetésünk tehát, csupán a munka terhe és veritéke. A munka isteni eredete és természete azóta sem módosult, csupán elnehezedett munkánk, ahogy értelmünk és természetünk elnehezedett. ... A hétköznapok fáradságos munkájának a hetedik nap kell, hogy szépséget és értelmet adjon, örök érvényt a látszólag helyi ügynek”. Ebből láthatjuk azt is, hogy ünnep és hétköznap szétválása korántsem olyan végzetes, ahogy az első pillantásra látszik. Ama hetedik nap fénye besugározhatja egész hetünket; vagy inkább, ha visszatalálunk munkánk és tevékenységeink isteni eredetéhez, isteni öröméhez, akkor a hétköznapokban is fénylik egy-egy pillanatban az ünnep öröme. Az az ember, aki az Úristen jelenlétében, szeretetben él, szinte mindenütt észreveheti a szeretet és a teremtés csodáit, s ezáltal lesz képes arra, hogy ünnepi örömet szerezzen a rábízottaknak. Az ilyen ember az érett meggyel zsúfolásig teli fában is meglátja és megköszöni az ünnepi szimfóniát; vagy ahogy Hamvas Béla írja, a júniusi eperben — amit cserépedényben, porcukorral meghintve, tejföllel leöntve, kútban meghűsítve készített el, hogy délután fél négy körül a diófa árnya alatt elfogyassza — felfedezi „a Jóisten uzsonnáját”. „Mert aki nem tudná, a Jóisten a világon a legmagasabbrendű munkát végzi, vagyis szőlőműves. Uzsonna után megnyugodott gyomorral és kedéllyel a rafiát övébe dugja, a metszőollót zsebre teszi, a kapát megfogja és kimegy a tőkék közé, hogy a szabálytalan hónaljajtásokat levagdossa, a lazult vesszőket megigazítsa, és ahol gyomot talál, azt kikapálja.”